

SOMORJAI ÁDÁM OSB

Pannonhalmi Főapátság
Pannonhalma, Magyarország
p.adam@osb.hu

Báthory András római bíborosi címtemploma, a pannóniai szláv misszió és Szent Adorján kultuszának összefüggései

A zalavári közös egyházi örökség és annak aktualitása

Abstract: In the year 2019 were celebrated the thousand years of the foundation of the Zalavár Benedictine Monastery under the Patrocinium of Saint Hadrian the Martyr on the western shore of the Lake Balaton in Hungary, and this is an occasion to contemplate the significance of this place and of this heritage. Though the Abbey is not existent after 1950, its beginnings are more important in the Carolingian Empire, after the Avar Period, as the Salzburg Benedictine missionaries christianized the territory and as the Slavic Prince Pribina came under Carolingian rule. It was this time to found the first church of Saint Hadrian, a Martyr in Nicomedia in the times of Diocletian's persecution and which relics were translated to Rome in the 5th or 6th Century. The cult became important in this Church, which building was identical with the Roman Curia, i. e. the Senate, and the consecration of this church on September 8th became the feast of the Saint in the Occident. This became a titular church and was the titular church of the Transylvanian Cardinal András Báthory, in the 16th century.

Turning to Pribina, he gathered Saints Cyril and Methodius and their pupils in this church and against the opposition of the Archbishops of Salzburg, gained Pontifical permission of Pope Hadrian II to celebrate Christian liturgy in Slavic language in his Province and the nomination of Methodius to Metropolitane of Pannonia. This early beginnings were important for the Hungarian christianization and explain why Saint Stephen the first King of Hungary received so easily the Roman blessings, i. e. the Holy Crown and the erection of

the Metropoly of Esztergom in his kingdom. In medieval Hungary the name of the kingdom was alternating “Hungary” and “Pannonia”, in Christian interpretation “Pannonia Sacra”. This aspect could help to concile Slavic (e. g. Slovakian) and Hungarian interpretation of their common history. This history is living today in the use of the word “Church”, which originates of the Latin word “Castellum” (etymon of the city name “Keszthely” at the Lake Balaton), which is in the Western Slavic languages: “Kościół” (Polish), “Kostel” (Czech and Slovak). In Polish means both as building and as gathering of people, in Czech and Slovak only as building. In Hungarian the use of the Latin word “templum” is rooted, as building. Common heritage of the ancient Roman word “Castellum”.

Keywords: Mosaburg/Zalavár, Pannonia, Pribina, Saint Hadrian the Martyr, Diocletian persecution, Saint Stephen King of Hungary, Salzburg mission, Cardinal András Báthory, reconciliation of Slavic and Hungarian history, “Castellum” and his afterlife in Slavic word for “Church”.

Bevezetés

Szent István királyunk a Prágai Szent Adalbert-tanítványoknak – akik Adalberttel együtt 992-ben költöztek át a római Aventinus dombjáról Prága mellé Brevnovba,¹ de akiknek onnan 995. szeptember végén menekülniük kellett – három monostort is alapított. Az elsőt Pannónia Szent Hegyén, Szent Márton tiszteletére, melynek a hagyomány és a történelmi számítás szerint 996-ban, interpolált alapítólevele 1002-re van datálva,² majd Ba-

¹ Lásd Somorjai Ádám: *Kelet-Közép-Európa Szentje: Adalbert (Vojtech-Wojciech-Béla)*, Budapest 1994. 208 p. (METEM–Books 5.); Engelbert, Pius: Prágai Szent Adalbert. Püspökideál, politika és szerzetesség. In: Mons Sacer I. Szerk. Takács Imre, Pannonhalma 1996. 27–32.; Lásd még Somorjai Á.: *Kelet-Közép-Európa Szentje: Adalbert (Vojtech=Wojciech-Béla)*, in: *Ezer év Szent Adalbert oltalma alatt*. Strigonium antiquuum IV. Szerk. Hegedűs András – Bárdos István, Esztergom 2000. 13–19.

² Korábban ennek évfordulóját ünnepelték a pannonhalmi bencések, a cseh kapcsolat tudatosítása a legújabb kor műve, Pannonhalma alapításának millenniumát már 1996-ban.

konybélben, melynek millenniumát 1018-ban ünnepeltük. Ezt követően, 1019-ben, az ájtatos barokk hagyomány szerint, Günter bakonybéli remete közbenjárására, Szent Adorján vértanú tiszteletére templomot épített Petrus remetének, aki a Zala mocsarai között élt.³ Ezt a templomot öt esztendővel később birtokokkal is megajándékozta, s bár mindkét alapító-, illetve kiváltságlevél eredetije elégett 1341-ben, korábbi és későbbi átiratokban fennmaradt azok interpolált⁴ szövege. Ily módon a Zalavári Apátság millenniumát kétszer is ünnepelhetjük, nem csupán 2019-ben, hanem 2024-ben is, más szóval a millenniumi ünnepek öt esztendőn át tarthatnak.

A zalavári alapítás nem előzmény nélküli, s ha nem is közvetlenül előzi meg az első Szent Adorján-templom építése, elgondolható, hogy a Szent István-i alapítás az első Szent Adorján-templom translációja, mert annak romjaiból épülhetett, a megyeközpont védelmet nyújtó falai mögött, annak köveiből, attól száz-kétszáz méterre.

Ezt követte a barokk korban egy másik transláció, amikor az 1702-ben felrobbantott zalavári székhely nem bizonyult alkal-

---

³ Bonaventura Piter: *Thesaurus absconditus in agro Brevnoviensi*, Brünn 1762. 162skk.

⁴ A vonatkozó irodalom hamisított szövegről beszél. Szerencsésebbnek vélném az „interpolált” kifejezés használatát. Az újabb szakirodalomban elterjedt nézet, hogy a kora középkori oklevelek nagy része interpolált, azaz akkor kellett írásba foglalni azok tartalmát, amikor a szemtanúk, akik esküt tettek, már meghaltak, és tanúságuk már nem érvényesülhetett. Egy-két-három nemzedékkel később azonban azt rögzítették, amire a korabeli idős emberek emlékeztek (akiknek emlékezetét hitelesítette azok emlékezete, akiktől személyesen vagy egy közvetítő tanún keresztül hallották). A kérdéshez lásd Johannes Fried: *Der Schleier der Erinnerung. Grundzüge einer historischen Memorik*, München 2004. – Ennek az ősi jogszokásnak ma is van létjogosultsága: a boldoggá-, illetve szentté avatásokban a Szentté avatási Kongregáció elfogadja és jegyzőkönyvben rögzíti a „de visu” vagy a „de auditu de visu” tanúk tanúságtételét.

masnak az újjáépítésre, és a monostor az apátság egyik birtokán, Zalaapátiban, a domboldalon épült újjá, majd 1781-ben a Szent Adorján titulust vette föl. Ez az az épületegyüttes, amely 1950-ig, újbóli felosztásáig, a Zalavári Apátság nevet viselte, de nem Zalavárott, hanem Zalaapátiban.

A pannóniai misszió jelentősége Salzburg érseki palliumának elnyerése érdekében (*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*)

Idáig bencés történetnek tudható be mindez, ha nem lenne egy olyan körülmény, amely messze túlvezet a szerzetesek történelmén és országos, sőt, nemzetek feletti jelentőségű. Arról van szó, hogy az első Szent Adorján-templom, a nyitrai szláv eredetű, de a keleti frank király jóvoltából Zalavár és Nyugat-Dunántúl ura: Pribina uralkodása alatt épült, s később, ha nem is túl sokáig, de látta Szent Cirillt és Szent Metódot (860-as évek második fele), akik a szláv misszió kérdésében olyan fontos és központi szerepet töltöttek be, hogy jelentőségüket nem lehet eléggé fölbecsülni. A kérdéssel első élményszerű találkozásom a szláv, a lengyel pápa uralkodása alatt, első római tartózkodásom idején, a *Slavorum Apostoli* enciklikáival egyidős.⁵ Már ekkor fölvettem a kérdést, hogy miért olyan természetes a magyar hagyomány számára, hogy István királyunk jelentkezését Rómában azonnali siker övezte,⁶ hiszen ugyanez nem sikerült bő száz évvel koráb-

⁵ II. János Pál pápa *Slavorum Apostoli* enciklikája Szent Cirill és Metód evangelizációs munkájának 1100. évfordulója alkalmából, 1985. június 11.

⁶ Somorjai Á.: *Cirill, Metód és István király: Slavorum – et Hungarorum – Apostoli*, in: *Vigilia* 53 (1988/10) 758–762. Újra megjelent in uő: *Kutatóárkok. Válogatott tanulmányok 1988–1995*, Budapest 1996. 31–39. Szlovák fordításban lásd: *Zanedbané hladiská*, in: *Slovenské hlasy z Rima* (Róma) 1989/4. 3–7. Újra megjelent magyarul és szlovákul: *Cirill, Metód és István*

ban, például a bolgár fejedelemnek,⁷ sem pedig térségünk más szláv fejedelmeinek.

Igen, a magyar hagyomány figyelmen kívül hagyja a kérdést, hogy lehet az, hogy István fejedelem első próbálkozása teljes sikerre vezetett, és nem veti föl azt a kérdést, hogy mi volt az, ami a pannóniai uralkodó ázsióját olyan magasra emelte Róma – és tegyük hozzá, a szintén római, de azon túl a Karoling-hagyomány örökségében eljáró III. Ottó császár szemében.⁸ Mindazon túl, amit neves magyar történészek már bőven feldolgoztak, van itt egy szál, amely megnöveli a Pannónia szó jelentőségét a pápaság szemében. Róma ugyanis nem feledte, hogy Pannóniában egykor virágzó kereszténység volt, metropolita érsek vezetése alatt, s ennek az 5. században a népvándorlás vetett véget. A Római Birodalom restaurációja, a Nagy Károly-i kísérlet idején jött vissza a latin kereszténység missziója Pannóniába, Salzburg püspöki székhely törekvései idején, amelynek bevallottan az érseki pallium elnyerése lebegett szemei előtt,⁹ és a pannóniai misszió – és itt Pannónián ne csupán a mai magyar Dunántúlt értsük, hanem attól délre fekvő területeket is¹⁰ –, és Arn vagy Arno püspök lesz az első érsek 791

---

király: Slavorum – et Hungarorum – Apostoli, in: Szent Cirill, Szent Metód – Szent István. Szerk. Sztakovics Erika (Szomszédok – Barátok – Testvérek II.) Szeged 2012. 15–23. – *Cyril, Metod, král Stefan: Slavorum – et Hungarorum – Apostoli*, in: Svaty Cyril (Konstantín), Svaty Metod – Svaty Stefan (Susedia Priatelja Bratia, II.), Szeged 2012. 15–23.

⁷ A bolgár misszió eseményeivel az ELTE-n Magyar István Lénárd tanárom szemináriumán ismerkedtem meg. Lásd tanulmányát a Századokban: *Quaestio Bulgarica* (A kereszténység felvétele Bulgáriában), 1982. év, 839–880.

⁸ Vö. Ferdinandy Mihály: *III. Ottó, a szent császár*, Budapest 2000.

⁹ Lásd: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. Nótári Tamás magyar fordítását használtam in: *Aetas* 15 (2000) 93–111. Interneten: <http://acta.bibl.u-szeged.hu/40955/>

¹⁰ Lásd újabbban: Kresimir Filipec: *Donja Panonija od 9. do 11. stoljeca*, Sarajevo 2015.

magasságában, akinek az idején a Karoling-hadsereg megkezdte háborúskodását az avarokkal, amely több mint tízévi harci cselekmények után sikerre vezetett, és a dunántúli avarok behódoltak a római császárnak. A Karolingok nem feledték Szent Adorjánt, a katonaszentet, az ő jegyében kezdték meg első hadjáratukat, és az ő temploma körül alakították ki a Nyugat-Dunántúlra kiterjedő missziós tevékenységüket is.

Szent Adorján római temploma

A magyar szakirodalomban, bár részletes kimutatást találunk a korban ismert Hadrianus, magyarul Adorján nevű szentekről,¹¹ nem igazán ismeretes az első Szent Hadrianus, a nikomédiai vértanú ereklyéinek utóélete, ereklyéit az 5. vagy a 6. század folyamán hozták át Rómába, alakították ki tiszteletére a Forum Romanumon a volt Curia, a római Szenátus épületét.¹² A *Martyrologium Romanum* szerint ünnepe – a templom fölszentelése – szeptember 8-án volt.¹³ Az ő nevét viselő pápa,

¹¹ Lásd Tóth Endre részletes kimutatását az ismertebb „Hadrianus” vértanúkról: Szent Adorján és Zalavár, in: Századok 133 (1990) 1. sz. 11skk.

¹² „Romae, commemoratio sancti Hadriani, martyris, qui Nicomediae in Bithynia passus est et in cuius honore Honorius papa Primus Senatus Romani curiam in ecclesiam convertit.” Lásd: *Martyrologium Romanum. Ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatum*, Editio typica, Vatikánváros 2001. 476. – A templomszentelést tehát I. Honorius pápa (625–638) végezte 630-ban.

¹³ „Sancti Hadriani Martyris, cuius dies natalis quarto Nonas Martii recensetur, sed festivitas hac die, qua sacrum ejus corpus Romam translatum fuit, potissime celebratur” in: *Martyrologium Romanum Gregorii Papae XIII jussu editum Urbani VIII et Clementis X auctoritate recognitum ac deinde anno MDCCXLIX Benedicti IV opera ac studio emendatum et auctum*. Editio III Taurinensis juxta typicam propriis recentium sanctorum officiorumque elogiis expletam, Marietti, Taurini-Romae 1939. Sexto Idus Septembris, Luna..., 340.

I. Hadrianus (771–795), védőszentje iránt érzett tisztelete jegyében, miután már 738-tól bíborosi címtemplom is volt,¹⁴ az épületet nagy költséggel megszepítette. Ezt az előkelő múltra visszatekintő épületet Mussolini idején, 1923 után (a munkák később, 1930-ban kezdődtek és 1938-ig tartottak) ismét az antik Curia épületévé alakították vissza, szentünk ereklyéi pedig az egyik új római városrész plébániatemplomába (Santa Maria della Mercede) kerültek át. Ha szentünknek ilyen kiemelt pápai tisztelete volt, akkor joggal feltételezhetjük, hogy a Pribina-féle, 850-ben konzekrált Szent Adorján-templom is nem más Hadrianus, hanem a nikomédiai Szent Hadrianus „corpus”-a, azaz ereklyéi tiszteletére épült.¹⁵

Róma és Salzburg konkurenciája: Metód gyors metropolitai kinevezése, Salzburg megorrol

A szláv misszió kezdetei tehát a már említett Pribina, majd fia, Kocel idejére tehető, nevezetesen, utóbbi idejében, Szent Ciriill és Metód jövetelére. Nem tisztünk itt az ő missziójuk leírása, csak arra utalunk, hogy Róma, Salzburg ellenében, rekordidő alatt megadta a metropolita-érseki kinevezést Metódnak, bár a salzburgi misszió, a triglosszia jegyében¹⁶ eretneknek tartotta az

---

¹⁴ 1584–1587 között Báthory András bíborosi címtemploma volt. A „Sant’Adriano al Foro” titulus 1929 óta szünetelt, 1946-ban pedig megszűnt.

¹⁵ Lásd Tóth Endre részletes kimutatását a „corpus” szó jelentéséről a korabeli német nyelvterületen: *Szent Adorján és Zalavár*, i. m. 22skk.

¹⁶ Triglosszia: három szent nyelv: héber, görög és latin. A nyugati felfogás szerint ezek az ortodox, az igazhitű, torzítás nélküli megbízható nyelvek, melyek a hitletéteményt őrzik. A bizánci felfogás nem volt ilyen szigorú, és nyitott volt az újonnan megkeresztelt népek felé.

ismeretlen szláv nyelvű liturgia használatát.¹⁷ Salzburg ennek következtében megorrolt és elhagyta Pannóniát, amit azért is megtehetett, mert megszerezte a vágyva vágyott érseki címet, amelyet később, Passau püspöke, a magyar történetírásból jól ismert Piligrim nem tudott megszerezni, ráadásul Salzburg máig őrzi az elsőség jogán a „Primas Germaniae” titulust.

A szláv misszionáriusoknak sem lett könnyű a sorsuk, mert Szvatopluk nyitrai fejedelem hajdúival kiűzette a szláv hithirdetőket, Szent Gorazdot és negyven társát, hirtelen Nyugat felé fordult, Regensburgból hozatott püspököt és térítő latin papokat. Amint Kosmas prágai kanonok leírja, Isten megbüntette Szvatoplukot, a szláv misszionáriusok nem tudták nála befejezni a Biblia fordítását, csak a bolgár uralkodó jóvoltából Ochridban (a mai Észak-Macedóniában), ezért idehozta a honfoglaló magyarokat, akik idejében száz évig szünetelt a keresztény misszió Pannóniában és a Kárpát-medencében.

**Szent István gyors elismerése Róma által
ennek örökébe lép: *Pannonia* nem véletlenül áll *pars pro toto*
a *Hungaria* megnevezés helyett a középkorban**

Szent István székhelye Esztergomban és Székesfehérváron volt, mindkettő Pannóniában. Pannónia örökébe lépve kérte tehát az elismerést Rómától és kapta meg azt, tegyük hozzá, hogy a lengyel fejedelem, aki Szent Adalbert vértanúsága és III. Ottó császár révén már mintegy egy esztendővel korábban megkap-

---

¹⁷ Érdekes összefüggés még, hogy azt a pápát, aki ezt az engedélyt megadta, Hadrianusnak hívták: II. Hadrianus (867–872).

ta azt, nos: metropólia, azaz érseki tartomány létesítésével az 1001. évi ravennai zsinaton.¹⁸

Pannónia kereszténysége az, ami összekapcsolja itt a szláv misszió és a magyar misszió ügyét, elmondható tehát, hogy a Salzburggal való rivalizálás jegyében Róma nem sokat teketóriázott, amikor Metódot érsekké nevezte ki, és akkor sem, amikor a magyar végekről békésebb szelek kezdtek fújni. Ez azonban azt is jelenti, hogy a magyar kereszténység leendő érdemeinek elismerését Róma megelőlegezte, és ebben előfutár volt a szláv misszió elismerése is. Ismételjük: Pannónia kereszténységének érdemeiért és Salzburg igényeivel szembeszállva.

A szláv és a magyar kezdetek találkozóhelye: a szláv–magyar (eminensen szlovák–magyar) kiegyezés lehetősége

Történelmi elmélkedésünkben eljutottunk egy olyan ponthoz, amelyen fölsejlik a szlovák–magyar megegyezés lehetősége: ha a magyar történetírás nem csupán Árpád vezérrel vagy Szent Istvánnal, újabban Géza fejedelemmel kezdi a Kárpát-medencei honfoglaló magyarság történetét, hanem az elfoglalt térség előtörténetét is figyelembe veszi, akkor elmondható, hogy a szláv misszió érdemeiből a magyar misszió és nemzeti történelem is részesedett. Ez azt is jelenti, hogy a honfoglalás korai forrásaihoz

---

¹⁸ A koronaküldés mítoszával kapcsolatban lásd Somorjai Á.: *A koronaküldés motívuma. Egy magyar állampolgár eszmélődése*, in: *Válaszúton. Pogányság – Kereszténység. Kelet-Nyugat. Konferencia a X–XI. század kérdéseiről*, Veszprém 2000. május 8–10. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém 2000. 75–82. – Újabban lásd uó: *A szuverenitás legitimálása régen és ma. Konstantini adomány, szilveszteri adomány, Mindszenty József közjogi méltósága. Töprengés magyar sorskérdésekről*, in: *VERITAS Évkönyv 2014*, Budapest 2015. 315–332. – http://epa.oszk.hu/02300/02308/00001/pdf/EPA02308_veritas-evkonyv%202014.pdf

méltán vették fel a „*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*” szövegrészletét,¹⁹ de az is, hogy medievistáinknak újra és újra el kellene olvasni és hozzávenni a mosaburg-zalavári események kritikai változatát. Amelyre többek között azért sem kerülhetett sor, mert kiásásuk csak az elmúlt nemzedékben történt meg,²⁰ Kolon,²¹ majd Zala vármegye és a zalavári apátság ősi központját pedig – minden igyekezet ellenére – máig nem sikerült rekonstruálni, hiszen annak épületét 1702-ben felrobbantották, használható köveit széthordták, majd a területet homokbányának használták.

A zalavári közös egyházi örökség és annak aktualitása

Ezek a gondolatok a múltba, sőt régmúltba vezettek vissza, olyan időkbe, amelyekre a magyar történészek kevésbé gondolnak, hiszen megelőzik a honfoglalás korszakát Pannónia területén. Sajátos módon aktualitásuk is van a visegrádi országok területén, mégpedig nyelvészeti szempontból.

Salaburg – Mosaburg – Blatnograd – Zalavár/Zalaapáti

Magyarul Zalavárnak hívjuk azt a helyet, ahol a nyugat-európai, a szláv és a magyar hagyomány egymásra települt. A hely

---

¹⁹ *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Szerk. Györffy György, Budapest 1963. 200skk.

²⁰ Eltekintünk a kérdés hatalmas irodalmának felvonultatásától, és utalunk Szőke Béla Miklós és Ritoók Ágnes vonatkozó írásaira in: *A Zalavári (Zalaapáti) Szent Adorján Bencés Apátság millenniuma 1019–2019*. Szerk. Somorjai Á. OSB, Zalaapáti 2019. 9–23.

²¹ Kolon volt az első ispán, az ő vármegyeszervezete kiterjedt Somogy területére is. Zalavár és Somogyvár elnevezés egyidős, Somogyvár Szent László alapítása.

neve volt *Salaburg* (Zalavár németül), *Mosaburg* (Mocsárvár németül) és *Blatnograd* (Mocsárvár szlávul), továbbá „*Kolon*” is a 11. században.²² A *Zalavár* név a 11-12. század fordulóján állandósult, mert ekkor vált ki Somogy vármegye, székhelyével, *Somogyvárral*, és ekkor lett Kelen várából *Zalavár*.

Miről tanúskodik Keszthely település (város) neve?

Keszthely városának neve fontos nyelvemléke a nyelvtudománynak, hiszen tovább őrzi a latin „*castellum*”, magyarul kastély szót, amelyet a nyugati szláv nyelvek „*kostel*” alakban őriznek.²³ A cseh és a szlovák nyelvben a „*kostel*” templomot, egyben egyházat is jelent, csakúgy, mint a lengyelben a „*kosciól*”, s a szó eredeti jelentése „*castellum*”.²⁴

– A „Keszthely” szó őrzi annak emlékét, hogy *Mosaburg ősi szláv egyházi központ* is volt egyben, ahol a templomot – a római kőből épült kastélyokhoz hasonlóan – kőből építették. A „Keszthely” szó ősi, a nyugati szláv „templom, egyház” szó, a „*kostel*”, a „*kosciól*” szó átvétele.

---

²² Vö. a Pozsony helységnévvel, amely „Pós” első ispán nevére megy vissza.

²³ A névátvétel nem feltétlenül jelzi a földrajzi kontinuitást, de adalékul szolgál arra, hogy a népvándorlás korában nem szűnt meg az új és új népek között a folyamatosság. Ezt a kérdést elemzi Szántó Imre: Keszthely elnevezése és kialakulása. Adatok a Keszthely környéki romanizált lakosság továbbélésének vizsgálatához. In: *Az Egri Tanárképző Főiskola tudományos közleményei* (1. köt.) = *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis* (Tom. 1.), 1963. 173–194. Interneten: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/id/eprint/1145> (letöltés: 2019. január 31-én)

²⁴ Ez ugyanaz a jelenség, amely a magyarban a „fehérvár”, azaz nem fából, hanem kőből épült vár, amely kiemelt erődítményként szolgált: így a Székesfehérvár, Gyulafehérvár (Alba Iulia Romániában), Nándorfehérvár (a mai Belgrád) és Tengerfehérvár (a mai „Biograd na moru” Dalmáciában). Fehér a vár, mert messziről a kő fehérnek látszik.

– A Keszthely szó őrzi annak emlékét, hogy *Cirill és Metód ezen a helyen működtek és vitték magukkal ennek a szónak a jelentését*, melyre bőségesen találtak alapanyagot Fenékpusztán, a hatalmas kiterjedésű római romokon.

– A Keszthely szó egyben arra is tanú, hogy a *castellum-kostel* szóátvétel a *nyugati szlávok* esetében *egyházi szak kifejezéssé* vált. Mint tudjuk, a keleti szláv hagyományban csakúgy, mint a délszlávban a görög eredetű „cerkov”, „cerkiev” szó volt használatos, amelynek eredeti jelentése „kyriaké”, nevezetesen „kyriaké oikia”, az Úr (értsd: Krisztus) háza.

– Ez azt is jelenti, hogy a *szláv „templom, egyház” jelentés-tartományra használt szóhasználat itt, magyar földön vált ketté*. A déli és keleti szlávok a görög hagyományt viszik tovább, a nyugati szlávok pedig itt, Mosaburg-Blatnograd-Zalavár körzetében latin szóátvételből eredeztetik e szavukat. Mint ahogy a magyar is, mert a „templom” szó a római „templum”, az olaszban „tempio”, pogány szentélyből veszi eredetét, egy olyan szó használatát újítja fel, amelyet a kezdeti kereszténység pogány tartalma miatt nem használt, de a magyarok megkeresztelkedése idején már elvesztette pogány jellegét. A templom magyar vidékeken is kőből épült, mint a fontosabb királyi erődítmények, a fehér várak. Ez más szavakkal azt is jelenti, hogy Keszthely környékén alakult ki egy újfajta jelentéstartomány, amely a magyar és a nyugati szláv népek számára közös egyházi örökséget képez.

Megjegyezzük, hogy a keleti és déli szlávhoz hasonlóan a germán nyelvek is ugyanabból a görög szóból vették át terminus

technicusukat: „Kirche” (németül; ófelnémetül chirihha), „kerk” (hollandul), „Church” (angolul).²⁵

A Keszthely városnév öröksége: a „visegrádi” országok térképe

Ha a templom Keszthely szóval is tanúsítható nyugati szláv elnevezését a térképre vetítem, akkor kirajzolódik a visegrádi országok térképe:

Lengyel nyelven: „Kosciól” – jelentése: templom és egyház.

Cseh és szlovák nyelven: „Kostel” – jelentése: templom.

Magyar nyelven: „Keszthely” – település, ma városnév jelentésben.²⁶

Ezeknek eredete tehát a latin „castellum” szóra megy vissza, amely kőből épült (fehér) házat jelent.

A germán, a keleti szláv és a délszláv népek az ősi görög szóból vették át vonatkozó kifejezésüket, amelynek eredeti jelentése: „az Úr (háza)”.

---

²⁵ Az olasz „Chiesa”, a francia „Eglise”, a spanyol „Iglesia” az ősi latin „Ecclesia” szó átvétele, az pedig a még ősbibb görög „ekklészia” és új tartalommal való megtöltése. E szó eredeti jelentése: gyülekezet, amelyet a magyarban a protestánsok használnak, és amelyet a szláv nyelvek is megtartottak és használnak a „sobor”, lengyelül „zbór” szóban.

²⁶ Első említése a szakirodalomban, a néphagyomány rögzüléseként: „Keszthely valami kastélyról [...] vette [...] nevezetét.” Podhradczky József: *Zalamegyei Keszthely*, 1856.; Lásd még: Bontz József: *Keszthely város monográfiája*, Budapest 1896. 75 sk.; Pais Dezső: *A római castellum szláv–magyar folytatásai*, in: *Magyar Nyelv* 45 (1949) 109–115.; uő: *Keszthely*, in: *Magyar Nyelv*, 51 (1955) 97.; Kovacsics József: *Keszthely város statisztikai monográfiája*, in: *Statisztikai Szemle*, 23 (1955) 1033. Különlenyomat: Budapest 1955.

Összefoglalás

A népvándorlás viharai után Salzburg érseksége volt az első, amely templomot építtetett Salaburgon. A szláv fejedelmek voltak a másodikok, akik felújították ezt az értékes hagyományt, s idén ezer esztendeje, hogy dokumentálható: Szent István korában a magyar kereszténység ennek örökébe lépett.

A Kis-Balaton vidékén, Keszthely környékén található Róma, a germán kereszténység, a szláv népek és a magyar középkor. Ennek folytatása Szent Benedek fiainak jelenléte, akik előbb ezen az ősi helyen, majd az újkorban Zalaváron imádkoztak és dolgoztak. Ilyen helyet nehezen találunk még egyet Európa térképén, ezért meg kell becsülnünk, óvnunk kell, és emlékét őrizve, annak tanulságait tovább kell adnunk a következő nemzedékeknek.

Az egyház, templom szavak görög eredeti etimológiája a főbb európai nyelvekben Európa térképére vetítve

Salaburg/Mosaburg/Zalavár környékén születik meg a római (latin) castellum kifejezésből az egyházra, templomra használt nyugati szláv szó

Tanúszó a magyarban: Keszthely városának neve (valamint: a Pilisben Kesztlőc neve)

Church	kerk	Kosciól	cerkov
	Kirche	kostel	
		kostel	
Église		Keszthely	
		castellum	
		TEMLOM	
			templu/biserica
Iglesia	Chiesa	cerkev	
		crkva	
		crkva	
		kisha	cerkva

Magyarázat:

küriaké (az Úré): Church, kerk, Kirche, cerkov, crkva, cerkva, cerkev
(germán nyelvek, dél- és keleti szláv nyelvek)

Ecclesia (gyülekezet): Église, Iglesia, Chiesa (neolatin nyelvek) –
biserica: bazilika (román)

castellum: kastély, vár-erősség (latin) – visegrádi nyelvek (Keszthely)
és az albán nyelvű „kisha” szó

templom: templum (latin), tempio (olasz), mai jelentése: pogány
szentély

A magyarok megkeresztelése idejében a *templum* szó elveszítette nem keresztény jellegét.

